

Sketove čitanke I. — IV.

Sedaj, ko smo nekoliko natančneje razmislili pomen in nalogo čitank v materinskem jeziku, sedaj šele se usmeljujemo, pregledati s kritičkim očesom naša domača učila. Ako se bode komu videlo, da ravnamo prerezko, ta naj pomisli, da mora biti vsem šolnikom do tega, da se do kar najvišje stopinje popolnó naše šolske knjige, zlasti pa naše čitanke; saj gotovo pri-trdimo vsi njih izdajatelju, ki piše v »predgovoru« prvemu zvezku, da »najvažnejša knjiga za pouk našega materinega jezika na srednjih šolah je slovenska čitanka«, in da »slovenska čitanka bodi naši srednješolski mladini ona knjiga, iz ktere se uči ceniti svoj materin jezik in spoznavati cvet domačega slovstva«; saj isto je mislil tudi pokojni Janežič, ko je krstil svoje čitanke kar naravnost »cvetnike«. Tudi naslednje vrstice nimajo drugega namena nego, kolikor toliko pripomoči k izboljšanju najvažnejšega slovenskega učila.

Blagovoljni čitatelji, ki so opazili, kakó goreče smo naskakovali čitankarsko stališče Lampljevo in zagovarjali Neumannovo, gotovo radovedno vprašajo, po kakšnih načelih so zgrajene Sketove čitanke. Temu vprašanju najdejo dovolj jasen odgovor v raznih »predgovorih« g. izdajatelja. Naj navedem samó najznačilnejša mesta iz »predgovora« drugemu zvezku »Po dobrem premisleku se je odločil prof. Sket za načelo, da se imajo pesniški in prozaični proizvodi menjavati med seboj. Na ta način postane namreč knjiga bolj jednotna ter stoji v ožji zvezi z drugimi učnim predmeti jednoistega razreda; vrh tega olajšuje taka razvrstitev pouk ter kaže ob jednom tudi red, po katerem naj se čitajo razni sestavki v šoli« . . . »Pripovedni in poučni spisi se vrstijo kolikor mogoče vzporedno z drugimi učnimi predmeti ter so po vsebini v zvezi med seboj. Sledijo pa sestavki tako drug drugemu, da se menjavajo redno pesni in prozaični spisi. Pesniška tvarina je tako razvrščena, da pesni o prirodi in njenih prikaznih odgovarjajo raznim letnim časom, kakor sledijo po vrsti v šolskem letu; druge pa so zopet v ozki zvezi z učno tvarino ter imajo po tem takem že svoje odkazano mesto.« — Že iz teh malih citatov ni težko ugeniti, da prof. Sket streže v obče Lampljevi teoriji. Jako milo in drago bi mi bilo, ako se mi je z razpravo v lanskem letniku »Zvonovem« posrečilo, izpreobrniti g. izdajatelja k Neumannovim načelom; toda da bode naša ocenitev objektivna, treba se nam je pri tem okaniti načelnega razpravljanja. Saj se čitatelji iz naše ocene itak prepričajo sami, da večina hib, katere nam bode spočitovati g. izdajatelju, izvira

iz navedenih njegovih načel, za katera se je bil odločil po dobrem premisleku.

Bodi izdajatelj slovenskih čitank Lampljevec ali Neumannovec, jeden zmoter mu mora nepremično lebdeti pred očmi, da namreč ustreže óni instrukcijski zahtevi, ki slóve: „Primeri v čitankah naj obsezajo v plemeniti obliki tudi plemenito vsebino.« Ta zahteva je neizprosna; klanjati se ji mora čitankar od konca do kraja, od prve črke do zadnje pike.

Prof. Sket načelno priznava to zahtevo ter jo práv lepo opisuje v »predgovoru« prvemu zvezku: »Slovenska čitanka bodi naši srednješolski mladini ona knjiga, iz ktere se uči ceniti svoj materin jezik in spoznavati cvet domačega slovstva« i. t. d.

Kakó pa je praktično ustregel óni zahtevi? Pristati moramo sicer, da se kaže napredek od prvega zvezka proti naslednjim, ali žal, zamolčati ne moremo, da se je vse premalo oziralo na óno glavno, kardinalno točko čitankarskega programa. Da se uverim, koliko je v čitankah primerov, ki obsezajo v plemeniti obliki plemenito vsebino, predelal sem prva dva zvezka še jedenkrat, pretehtal vsako prozajiško berilo in vsako pesem s svinčnikom v roci, a prišel sem do rezultatov, katerim sam nisem hotel verjeti; toda številke naj govoré. Izmed 100 prozajiških beril v I. zvezku sem naštel takih, katerim bi se moglo priznati, da obsezajo plemenito vsebino v plemeniti obliki, 53, reci triinpetdeset, a v II. čitanki je dotično razmerje 80:52. Glede pesmij sem dospel do še nepovoljnejših uspehov; med vsemi pesmimi, kar jih je prof. Sket vzprejel, in ónimi, ki se meni zdé čitanja vredne, je razmerje v I. zvezku 80:24, a v II. zvezku 80:23. Sicer pa o estetiški vrednosti mnogih pesmij, vzprejetih v čitanke, g. izdajatelj sam menda ni uverjen, zakaj v »predgovoru« prvemu zvezku pravi: »V knjigi nahajaš 80 pesnij, izmed katerih se jih mnogo daje lepo deklamovati, in vse kako polovica jih je vredna, da se jih učenci na pamet nauče.« — Torej vse ne? A vsaka pesem v čitanki, dejal bi, ki obseza plemenito vsebino v plemeniti obliki, vsaka je vredna, da se jo učenci nauče na pamet. Ako pa nima bodisi plemenite vsebine bodisi plemenite oblike, zakaj se je vzprejela? Zavrzi se!

Ugovarjalo se mi bode: »Taka sodba o plemeniti obliki, še bolj pa sodba o plemeniti vsebini je jako subjektivna; prestrog si. Kdo drug sodi morda mileje!« Rad se udam, da je takšno ocenjevanje kolikor toliko subjektivno in da zgoraj navedene številke niso, kakor bi jih pribil; različni sodniki bi prišli do različnih posledic. Toda jaz nisem jedini, ki takó trpko sodim o Sketovih berilih; razgovarjal sem se o njih s kolegi-veščaki, in njih sodba se je strinjala z mojo. Postrežem lahko z imeni. Sicer pa

sem svojo sodbo o prvih dveh zvezkih kar na kratko s številkami izrazil samó zategadelj, da nam ta razgovor preveč ne narase. Ako bi mi ali g. izdajatelj ali katerikoli njega zagovornik očital lahkomiselno strogost, pripravljen sem, vsakega berila in vsake pesmi odklonitev podpreti z vzroki, katere sem si vestno zabeležil; objavim jih ondaj z dovoljenjem cenjenega uredništva. Ali razven v tem skrajnjem slučaju nečem zlorabljeni potrpežljivosti blagovoljnih čitateljev.

Da pa že med tem podprem svojo ostro sodbo z nekolikimi vzgledi, naj navedem dve, tri pesmi, ki se med drugimi ponujajo naši mladini kot pesmi s plemenito vsebino v plemeniti obliki.

(Dalje prihodnjič.)

V. Bežek.

Jezikoslovne črtice.

I. Očit in očitati.

V lanskem »Zvonu« sem mimogredé opomnil, da glagola *očitati* ne zmatram za izimensko tvorbo, izvêdeno iz pridevnika *očit*, češ, da bi v tem slučaju moral biti glagol prikrojen po četrti vrsti, zakaj četrte vrste transitivni glagoli pomenijo, kakor uči Miklosich (Vgl. Gr. II. 435), zu dem machen, mit dem versehen, was das Thema aussagt. — Bel: beliti (belo delati), črn: počrniti (črno narediti), čist: čistiti, svet: posvetiti, sit: nasiti, gost: zgostiti (verdichten), prost: oprostiti (liberare), plah: oplašiti (verscheuchen), slep: oslepiti (blenden), zlat: pozlatiti (vergolden) i. t. d. — Očito narediti kaj (aliquid manifestum reddere) reklo bi se torej le *poočiti*. Tega pravila se držeč, torej tudi naši srednješolski disciplinarni zakoni nemške besede: »die Gründe der Ausschließung werden im Abgangszugnisse *ersichtlich gemacht*« slovenijo takó-le: »Vzroki izključitve *se poočitijo* v odhodnem - izpričevalu.« Seveda je ta *poočiti* skovanka, toda drži se vsaj analogije. Národ res da ne pozná glagola *očititi*, a tudi *očitati* ne v takem pomenu, kakor so ga rabili Prešéren, Koseski in Vodnik (n. pr. izočitati-objaviti). —

O tem tedaj, da se *očitati* ne izvajaj od *očit*, kakor se je doslej učilo (glej »Letop. Mat. Slov.«, 1892. pag. 24.), o tem menim, da nam ni treba dvojiti, če stvar le nekoliko preudarimo. Pridevnik in glagol si torej v tem slučaju nista oče in sin, ampak takó rekoč brata iz istega pokolenja. Kakó si to mislim, naj poskusim pokazati v nastopnih vrsticah.

Najprej si oglejmo pridevnik *očit*. Slovnice naše ga izvajajo s sufiksom — *its* iz *okó*, oziroma *oči*, die Augen (Šuman 235; Janežič-Sket 136). V

Sketove čitanke I. — IV.

(Dalje.)

V prvem zvezku na 65 strani čitamo „Ujeto ribico“:

Pri vodi ribič mlad sedi In trnek ribici moli.	Gotovo se je rib'ču snel, Na tega me ne bode vjel.* —
Ko ribica zagleda ga, Odplava brž in se smehlja:	In plane ná-nj — pa omedli, Ko trnek vá-njo se vsadi;
Ne boš me ribič ne dobil, Ne boš se z mano ne gostil!*	In predno bila je mrtvá, Besede je izústila:
Odplava dalje, — pa že spet Se trnek v vodi ji zasvet'. —	„Nevarnosti če se otmeš, Hoditi v drugo več ne smeš,
*Ta trnek pa nastavljen ni, Nevarnosti se bati ni:	Ker lahko, lahko se zgodí, Da te nesreča tam dobi!*

Je li v tej pesni utelešena plemenita misel? Morebiti; ista misel je, ki je trikrat lepše izražena v „Modri miški“. Pustimo za sedaj to vprašanje, takisto óno, je li ta pesenca prikladna dečkom te dóbe, najstletnim dečkom, ali ne bi sodila bolje v 2. razred malih šol. Toliko pa je gotovo, da je oblika vse drugo nego plemenita in da je tega umotvora očetu zastonj pisal Stritar svoje „literarne pogovore“, s katerimi je pesnike začetnike poučeval o obliki ter jim podal skoro popolno poetiko. Navedena pesem nam je z ozirom na stike lahko — negativen vzor, kakšna pesem ne bodi. V isto zvrho nam lahko rabi pesem: „Zvon naš prijatelj“ (I. str. 76):

1. Kedar zora pribliščí, Že zvonjenje se glási, Kliče vstati zgodnji čas Ter k molitvi vabi nas.	4. Pride pa gospodov dan, Al kak drugi praznovan, Zvon nas vabi v cerkev vse, K Bogu dviga nam srcé.
2. Ko približa poldne se, Solnca žarek močno žge, Zopet s stolpa nam doní *Prid'ite in počijte si.*	5. Ko se dnevi nam stekó, Nam pustiti je zemljó: Tužno poje mili <i>zvon</i> Ter nas spremlja v večni <i>dom</i> .
3. In ko solnce gre v <i>zatón</i> , ¹⁾ Vse pohaja že na <i>dom</i> Zvon premilo se glási In nam lahko noč želí.	6. Zvon premili, oj tvoj glas Daj da slušam vsaki čas! Me pripelji enkrat tje, Kjer veselje večno je!

O plemenitosti vsebine navedenih pesenc se nečemo prepirati, kakor smo že rekli; milostna bi bila o njih sodba, s katero je obsodil Levstik Tomanove poezije:

¹⁾ *Zaton* je menda pisateljska iznajdba; potemtakem pišimo in govorimo tudi: vesoljni *poton*!

»Tvoje pisarije so ko v gnoji Job;
Duh je nekaj vreden, truplo polno gob!«

A kakó se druží néplemenita vsebina z neplemenito obliko, naj strmečím čitateljem „ad oculos“ demonstrujem s pesmijo, ki je vzprejeta v 2. zvezek na 27. stran:

Prepir s klobukom.

1. Prigondra hudi Janez Skop In v hišo stopi govoreč, Se vsede tja na trdo klop Klobuk pa vrže tja za peč; Začne zdaj ostro govorit', Kaj se s klobukom 'ma zgodit'. 2. Moj ljub' klobuk! ne vstraši se, In pazi, kaj ti zdaj povem: Šestnajst že let preteklo je, Kar s tábo že po svetu grem; Osoda grenka h'če pa zdaj, Da it' od mene moraš v kraj.« 3. »Okrogel, visok, svilen ves Si ti zares lepotil me: Al' zdaj ne smem v nobeno ves¹⁾ Ne več po cesti iti že; Kdor me le vidi, že beži, Ker vsak strašila se boji.« 4. Ne bod' neusmiljen, gospodar! Premisli samo, kol'ko let Sem te pokrival, vboga stvar! In ne plačuj me kakor svet, Ki starcu strehe več ne dá,²⁾ Ko že slabost stiskuje ga.«	5. »Ne veš še, kol'ko ti veljaš? Na vsako leto prideš ti, (Saj tudi sam računat' znaš) Na jedno petko srebra mi! Le pojdi in me vbogaj rad, Pokril si dan's me zadnjikrat.« 6. »O neizprosna trdost ti, Ki nočeš mene več spoznat'! Zavržeš me na stare dni, Ki zvest sem bil ti vsakokrat. Prašnat in gol. odrt celó, Zdaj vzeti moram jaz slovó!« 7. »Ne brani, moj klobuček se, Le pojdi, ker obljubljen si Na zelenjak v strašilo že; Zaslúžiš zelja glave tri Še meni po dolžnosti tam, Le tja še tebe nesem sam.« — — 8. Lakomnost nenasitljiva, Za se le išče in lovi;³⁾ Pobira samo, nič ne dá, Pa sploh le žeja in gladí: Neganljiva je kakor dob, To nam spričuje Janez Skop.

Javaljne je potrpežljivim čitateljem prišlo pred očí v slovenski knjigi toliko neslanosti v takó okorni in surovi obliki. Takega nestvora bi se nadejali o Knobljevih „Pesmih iz Kranja“ ali pa v Koseskega »glosah«, a povsod prej negoli v slovenski čitanki, „ki naj kaže učencem milino in lepoto materinega jezika ter odpira zaklad njegovega slovstva.“ (Predg. I. zv.)

Res je sicer, da sem pograbil nalašč nekaj bolj kosmatih negativnih primerov, a prav takisto je res, da je prevesna večina vseh pesmij v I. & II. čitanki menj nego srednje vrednosti. Temu se ni čuditi, ako pogledamo, kakšnih očetov umotvore je g. izdajatelj ponajveč zbiral. Ako premostrimo vzprejetih pesnikov imena, tu res da najdemo naše klasiške pesnike, n. pr.

¹⁾ Takó govore Štajerci in Korošci namesto »vase«.

²⁾ Človek bi dejal, da klobuk daje streho možu, a ne narobe!

³⁾ Nota bene: Hudi Janez Skop je nenasitno lakomen, ker si za 16 let nabavi nov klobuk!

v I. zvezku Levstika (5 pesmij), Stritarja (1), Jenka (2), Gregorčiča (3), Aškerca (1) in v II. zvezku: Levstika (3), Stritarja (1), Gregorčiča (2), Aškerca (1) in Pagliaruzzija (1). Ali ponosna ta imena „poetov po milosti božji“ so v veliki manjšini proti poetastrom — sit venia verbo — proti ónim „pegazom v jarmu“, ki jih je takó izvrstno označil Stritar v „Pogovorih“ („Zbrani spisi“ V. str. 212.). Tukaj so nam v mislih pesniški izdelki móž stare garde, ki so pač v mlajših letih v potu svojega obraza obdelovali pesniško polje, a so že davno zamenili „pegazov jarem“ z drugimi posli, prikladnejšimi njih zmožnostim. Menim, da teh častitih móž nikakor ne žalimo in jim ne delamo krivice, ako trdimo, da je priznanih njih národnih zaslug najmanjši del pripisovati njih „pesnikovarenju“. Uverjen sem, da osivelim tem narodnjakom n. pr. Jeranom, Praprotnikom, Svetcem i. t. d. samim njih pesniška delavnost dandanes ni nič drugega nego prijeten spomin, katerega morda časih nasmehoma oživljajo; „kaj so pa hoteli? Pesmi je bilo treba in pesnikov ni bilo“; tedaj so pa „pesmi kovali“; prim. Stritarja „Zbrane spise“ na mestu rečenem.

Ker smo že pri Stritarji, nadaljujmo takoj z njegovim besedilom, ker je pisano kakor nalašč za naš slučaj. „Ti časi¹⁾ so minili“ pravi Stritar na omenjenem mestu, „in da so minili, to je v prvi vrsti zasluga takih rodoljubnih móž, ki so nam ledino orali. Zdaj ni treba več tlake delati za domovino; zbudilo se je primerno lepo število različnih moči, da obdelujejo vsaka svoj posebni oddelek slovstva, za katerega je sposobna.“ To je na pisal Stritar leta 1876., a od tega časa in dotlej, ko je začel prof. Sket izdajati čitanke za nižje gimnazije (leta 1889.), razcveto se je zlasti naše pesništvo i liriško i epiško uprav bujno. Tedaj pa tem lože odklonimo iz čitank vse óne predhodnjike klasiške naše pesniške dóbe, s katerimi je bil prisiljen še Janežič polniti široke zevajoče praznote svojih „Cvetnikov“.

Predhodnjike ali arhajiste bi jih imenoval tiste pevce „invita Minerva“; izraz menda ni dober z ozirom na Prešérna in se ozira samó na novejši naš preporod izza leta 1848. Njih čislo je tema; semkaj gré prištevati vse tiste Potočnike, Orožne, Pintarje, Parapate, Slomške, Hicingerje, Hašnike, Virke, Kastelce, Olibane in mnogo mnogo drugih, med katerimi vseh zategadelj ne imenujem, ker vem, da bi si nakopal zamero. Z vsemi temi slavci se je bilo v „čitankah“ brez usmiljenja razstati, ako se ni hotelo izneveriti višnjemu načelu: »Čitanka obsezaj samó primere s plemenito vsebino v plemeniti obliki.«

Prof. Sket ni imel srca, da bi bil korenito obračunjal s »predhodnjiki« naših klasikov. In ker ni hotel odpovedati mesta v čitanki starejšim našim

¹⁾ Ko je namreč menil vsak rodoljub, da mora vse sam biti svojemu národu: pesnik, govornik in estetik.

pesmim, moral se je odločiti, da jih je popravljaj. Ali v kake neprilike je zabredel popravljaje? Res da ni popravljaj, kakor trdi sam, »zloga v pesmih niti ni koval novih stihov (menda »stikov«?), izimši nekaj mest, ki so bila (bodla?) preveč v oči: toda ni takó se ni mogel ogniti neprilike, da »se pisava v pesmih ne strinja vselej z ono v prozaičnih spisih«. Neizogibne pa so bile tudi slovniške nedoslednosti v isti vrstici (gl. I. str. 53. v pesmi »Božje oko«, v kitici 3: »Vidi dela dobra, hude« zaradi sledečega »trude«); dà, celó ritem se je rušil po takih popravah, namreč jambiški metrum v pesmi »Pot do kruha« (I., str. 64) na dveh mestih, v 8. in 16. vrstici (»Okoplji v vinógradu trtjé« in »Tekoč ti vinógrad zajde v dom« nam. prvotnega: »Okoplji v nogradu trtje« in »Tekoč ti nograd zajde v dom.«)

Meni je znano samó jedno mesto v šolski literaturi, katero se utegne odkazati ón m Enijem in Nevijem — takó jih smemo pač imenovati tiste istodobnike in zadobnike Prešérnovne — in to mesto je v slovstveni čitanki. Kakor nobenemu nemškemu čitankarju ne pride na misel, tlačiti v zvezke za nižje gimnazije pesniške umotvore prve in druge „sleške šole“, takisto je do cela kriva pijeteta, ako izražamo ónim našim veljakom svojo hvaležnost ob troških — naše nade, naše učeče se mladine!

(Dalje prihodnjič.)

V. Bežek.

K tretjemu sešitku Wolfovega slovarja.

(Dalje.)

drapljevúti, impf. od drapiti. Matakovič 2.214 koji budu vjedajuči, drapljujuči, oplenujuči, budu sini malovredni. — *dražec* m. kdor draži, Küzmic Galat. 5.26. — *drbati* drbam = rivati kaj, v kaj, kak bi ja vu sveto drbala! rekla je žena iz Mrkopolja, zatožena, da je kradla v cerkvi. — *drbniti* drbnem prf. od drbati. — *drěckati* quetschen. — *dreždžati* dreždžím plären. — *drčitelj* m. cursor Šimunič prod. 454. — *drčati* drečím meckern, drečí koza. — *dregetniti-tinim*, herumspringen, o deci: kaj dregetiniš okolu? Varaždin. — *drěki* in *drěke* f. die Wagenleiter, lojtre, ki se devajo na ročice. — *drěmpa* f. nekova róga babi. — *dresáč* m. = gveždra v Samoboru, *drěšjak* v Klanjci. — *drěšati* = gveždrati. — *drěvast* adj. holzig. Lalangue med 278 trave, koje kada cvesti hočeju, drevaste bivaju. — *drevodělja* m. = drevodelec, Habd. ad 245. Justinus prvi cesar, najprvo je svinje, potlam vole pasel. Vole ostavivši, bil je drevodelja, iz drevodelje soldatom posta. — *drevógraja* f. Zaum, Umzäumung aus Bäumen oder Holz. Vranič rob 2.90 okol drevógraje grabu skopati. — *drěsnuti* = udariti.

zdravi; strup mu ne škoduje, ne kačji, ne mišica, in tudi več drugih vrst strupa so že poskusili, pa ga niso umorili. Španske muhe pojé tako kakor drugega hrošča.

Potrpežljiv je dovolj; če ga kolješ, ne dá glasú od sebe, kakor bi ga nič ne bolelo. Brani se že, brani, toda dasi pod nožem, umrje brez stoka, brez tožbe. Sovražnikov ima dosti, in nekateri prav grdo ravnajo ž njim, najgrše pa časih človek, ki bi ga moral za njegovo korist varovati in braniti!

Sketove čitanke I. — IV.

(Dalje.)

Še bolj nego po arhajistih pa se krati prostor klasiškim izdelkom v Sketovih čitankah po neklasiškem pesništvu najnovejše dôbe. Mrzkim in puščobnim čustvom, ki me naudajo vselej, ko prelistujem čitanki I. in II. ter najdem toliko pesmij in pesenc, ki niso ni za las boljši od že navedenih („Ujeta ribica“ in „Zvon naš prijatelj“), ne morem dati bolje odduška, nego da vzkliknem s Prešérnom:

Peršl bi žé bilí Slovécum zláti čási,

Ak klásik¹⁾ bil bi vsák pisár, kdor nám kaj kvási.

Nečemo na dan z nobenim imenom — nomina sunt odiosa; ali ne-kove splošne opombe vender ne moremo zadržati za zobmi, dasi nam morda nakoplje zamero. Da je med roditelji tistih pesniških igrač zlasti mnogo učiteljev, národnih, ali če hočete, ljudskih učiteljev, to morda ni slučajno; ali prav ta nenavadni prikaz priča, da je gospod izdajatelj jednostranski zajemal iz nekega zabavnika za mladino. Vsa čast ónim možem, ki jih imamo tu v mislih; med njimi jih je nekaj, katerih ime je že davno med nami na glasu vzpričo njih vzgojeslovne ali sploh rodoljubne delavnosti. Ali da njih pesniške poskuse, katerih nekateri res ne zaslužijo drugega, nego da bi „Zvonov“ duhovitež v „listnici“ na zadnji plati bril norce ob njih, doletí kdáj čast, da se vzprejmó kot „primeri s plemenito vsebino v plemeniti obliki“ v šolske čitanke, ki ne bi smele obsezati nič neklasiškega, temu se menda óni možakarji samí niso nadejali nì v sanjah. Med njimi je tudi mož, ki si je pridobil med nami nemalo zaslug na književnem polji kot mnogoletni izdajatelj nekega lista za mladino; poštenemu prozajiku od nog do glave, ostale so mu menda pesniške strastí takisto prikrite kakor meni ali pa tebi, blagovoljni čitatelj, ki še nisi zakrivil nobenega verza. Ali godilo

¹⁾ Čitaj / debelo, »po bezjaško«!

se mu je večkrat, kakor se godí tistim kmetom na Krasu, ki si neki morajo narediti vse sami, česar treba pri hiši: suknje, opanke in kola, najsi niso kolesa prav okrogla: ¹⁾ večkrat je bilo treba njemu, izdajatelju, zamašiti luknjo požrešnemu listu, časih tudi s pesmijo. Kaj je hotel? V božjem imeni se je spravil na pegaza. Da so pesmi njegove brez pesniškega ognja in da so tudi po zunanji obliki podobne tistim kraševskim kolesom, kdo bi ga tega ne oprostil, ko je pesnikoval le za domačo rabo? To je gotovo, da mož ni popeval za naše čitanke, in zatorej so mu bile tudi deveta briga instrucijske določbe o „plemeniti vsebini“ in „plemeniti obliki“. Vsa krivda tu zadene njega, ki je oskromne izdelke pešaške njegove muze tiral na takó odlično mesto — v čitanke — češ, „vredne so, da se jih učenci na pamet naučé.“ Kakor šegave pestunje povprašujejo pripovedek željne otroke, ali bi rajši slišali pripoved o „jari kačici“ ali o „steklem polži“, takisto se mi obračamo do častitih čitateljev, ali naj jim rajši zapojemo „Veselo tovaršijo“ ali pa „Črvička“ ali pa „Čisto vest“. — „Vesela tovaršija“ (I. str. 109.) je jako lepa, v živahnem jambiško - anapestiškem ritmu zložena s stalnim primetkom:

•Tralá, tralá, tralá,
Vesel'ga smo srcá.•

Toda predolga je, „Črviček“ in „Čista vest“ pa sta kratka, dasi jedernata in lepa. Evo vam „Črvička“ (I. 131.).

Nikar črvičku delat' zlá,
Ker Bog ga tudi rad imá.
Če ravno v prahu zviija se,
Življenje vendar ljubo je
Črvičku tud' ubogemu,
Nič žalega ne stori mu! —
Glej, solnce gorko od neba,
Obseva tudi črveka,

In božje gleda ná-nj okó
Kakor na tebe, baš tako.
Obleko, hrano dobri Bog
Deli iz svojih milih rok
Črvičku, majhni stvarici,
Ki tud' po svoje ga časti!
Zatorej mučiti nikar
Črvička, ki je božja stvar!

Sedaj pa poslušajte „Čisto vest“ (III., 1.)!

1. Čista vest najdražji
Življenja je zaklad,
Kdor ga ima, na njega
Ozira Bog se rad.

2. V nesreči in nadlogah
Človeku daje moč,
Prijetne dela dneve,
Prijetno dela noč.

3. Zatorej glej, da čisto
Ohraniš svojo vest;
Pa naj grmi al' treska,
Ni treba se ti trest'.

Oblika „Čiste vesti“ je sicer nekoliko švepasta in pegasta, vendar je pri prof. Sketu dobila milost, da je stopila na čelo „Slovenski čitanki“ za tretji razred srednjih šol.

¹⁾ Prim. Stritarjeve „Zbrane spise“ na mestu rečenem.

Ali dosti primerov; lahko bi jih podeseterili! Toda že navedeni kažejo dovolj, na kakó kriva pota lahko zajde čitankar, ako pustí iz vida višnje, jedino veljavne zmotre na ljubo nekovemu samovoljno prikrojenemu sistemu. Zakaj če preiskujemo vzroke, ki so prinudili gospoda izdajatelja, da je toliko nasilja delal dobremu ukusu in estetiškemu čustvu, to ne najdemo drugega vzroka nego óno nesrečno shematizovanje, po katerem mora biti pesniška tvarina takó razvrščena, »da pesni o prirodi in njenih prikaznih odgovarjajo raznim letnim časom, kakor sledijo po vrsti v šolskem letu; druge pa so zopet v ozki zvezi z učno tvarino ter imajo po tem takem že svoje odkazano mesto.« — Da so ta načela videti na prvi pogled grozno modra in pedagoška, a dejanski niso vredna ni piškavega oreha, o tem smo že dovolj govorili, torej ni besedice več! A čitankar, ki hoče ustreči tem fantomom, ne bi našel ni v prebogati nemški, kamoli v naši uborni književnosti dovolj klasiških primerov, popolnoma prikladnih vsaki dijaški dôbi.¹⁾ Tedaj pa je čitankar, ako hoče ustreči svojim postulatam, katerih ga nihče ni prosil, ampak si jih je sam vzpostavil, prisiljen, da se izneveri ónemu vrhnjemu načelu (»plemenita vsebina v plemeniti obliki«); tedaj pa je neizogibno, da se uveljavijo óni vremenski pesnikovci, katerih že nismo pogrešali za Prešérnovih časov:

„Kdor govoriti káj ne vé,
On vréme hvál' al tóži;
Kdor pévcov péti káj ne vé,
Od létnih časov króži.“

In takó se je res prof. Sketu posrečilo zbrati obilico pesmij o prirodi in nje prikazih, ki odgovarjajo raznim letnim časom ali pa so v zvezi z drugo učno tvarino; toda njih oblika je razkava kakor starega doba skorja, a plemenite vsebine je v njih toliko, kolikor smokev na oskurži. Zató je popolnoma upravičena naša trditev: načelo, da bodi pesniška tvarina v čitankah razvrščena z ozirom na letne čase in drugo učno tvarino, to je prav takó najivno in v svojih posledicah prav takó škodljivo kakor tistega Čebeličarja marota, ki si je samovoljno naložil omejitev, da bode zlagal pesmi brez *s* in *c*:

„Brez cétov tēče vír mu Hipokréne,
In ésov v pésmah njéga najti ní!“
„Zatórej nimajo nobéne éne,
Zató so pésmi tiste brez solí.“

¹⁾ Da je to res, dokazuje nam uprav Lampelj sam. Zakaj celó nekov oboževatelj Lampljev, ki je temu čitankarju v proslavo napisal precejšnjo razpravo (Anton Strobl: „Bemerkungen zum 4. Bande des Lampel'schen Lesebuches, insbesondere die Dispositionen seiner Prosastücke,“ v izvestji občinske vélike gimnazije v Kaduu za leto 1888./9.), je prisiljen izjaviti: „Man gewinnt bei manchen Stücken den Eindruck, als ob sich der Herausgeber bei ihrer Aufnahme hauptsächlich von ihrer Eignung für die betreffende Gruppe hätte leiten lassen, so dass da und dort auch Minderwertiges oder für diese Stufe noch Unpassendes vorkommt“ (str. 3. na mestu rečenem).

Ono načelo pa je izvor še drugim neprilikam. Že Neumann je po pravici štel Lampljevi koncentraciji v greh, ker ga je dotirala do tega, da je vzprejel, n. pr. v prvi zvezek, preobilo takih beril, katera je proučil učenec že za svojega petletnega pohajanja malih (= ljudskih) šol, in da takó najde prvošolec v Lampljevi čitanki stare znanke celó iz prvega in drugega šolskega leta.¹⁾ — Takisto najdeš v Sketovih čitankah prvi in drugi nemalo takih beril, katerim se dá, ako ne drugega, očitati vsaj to, da so za prvošolce ali drugošolce venderle preotročje. Takó bi bili sicer lepi pesmi »Pedenj-človek in laket-brada, kakó sta se metala« (Levstikova, II., str. 61,) in »Kdo je to?« (Lujize Pesjakove, I., str. 65.) pač umestnejši za prvi ali drugi razred malih šol ali pa za zabavišče nego za drugi razred srednjih šol. O »poletnem večeru« (M. Kastelca) naj pa čitatelji sodijo sami.

Poletni večer.

1. Senca raste, Tla rosé, Hlaji žarki Vrh zlaté.	4. Kmalu Jožek Pripoklja Meketajo Jagnjeta	7. Omarijo Zazvoni Proti domu Vse hiti.
2. Mati s polja Pridejo Krog ognjišča Tekajo.	5. Breza, Dima Z Jagodo Prižvenkljajo Mukajo.	8. Žnjice, kosci Oratar, Hlapci, dekle, Gospodar.
3. Plamen šviga Krop kipi Dim nad sleme Se vali	6. Se budijo Zvezdice, Pripihljajo Sapice.	9. Krog večerje Se vrsté, Oče kruh Jim razdelé.
	10. Sok in kaša Jim diši; Delo beli Vse jedi.	11. Skupaj mol'jo Vsi glasno Pridni, trudni Spé sladkó.

Káj ne, dragi čitatelj, v zadregi si, ali bi se bolj divil pesniškemu vzletu Kastelca-muholovca ali pa oblikovnim umetnostim te pesmi? Skoro sem bil popolnoma pozabil te pesmi, odkar nam jo je bil vtepal v glavo strogi naš »ludi magister« v drugem razredu malih šol, in to po nekem napevu, ki je bil prav takó duhovit kakor tekst sam. Toda glej! Za toliko in toliko let me zadene sreča, da moram kot gimnazijski učitelj tolmačiti drugošolcem óno pesem, ki mi je hipoma obudila spomin na že davno minule čase z vso tedanjo situvacijo, in tudi tisti okorni napev mi je zopet začel brenčati po ušesih, ko mi je gimnazijec deklamoval óno pesem.

Iz prve čitanke ne navedem nič takih primerov, ker jih je ondu mnogo več. Sicer sta pa »Ujeta ribica« in »Črviček« (gl. zgoraj) tudi v tem oziru klasiški priči.

¹⁾ Glej pripomenek Neumannov k prvemu zvezku, str. V. spodaj.

Nasproti pa o Gregorčičevi »Mavrici« (I., str. 139.) ki so jo sicer učenci že čitali v drugem berilu ljudskih šol¹⁾, mislim, da lahko ostane na svojem mestu in da se z »Veselim pastirjem« (I., 145.) vred vzprejme med pesemski kanon za prvo šolo. — Baš pri »Mavrici« se živo čuti razloček med pristnim suhim zlatom in slepivim kršcem; to ti je res klasiški umotvor, ki jednako razveseljuje srce nedolžnemu otroku kakor zrelemu možu! Takih biserov treba našim čitankam! A močno napačno je, drugošolcem, ki so se leto prej naučili Gregorčičevo »Mavrico« na pamet, postreči z Umkovo »Mavrico« (II., str. 99.); to je pač »gradatio ad minus.« — V nekaterih slučajih bi se dala odpraviti neprilika, o kateri ravno govorimo, če bi se premestila pesem z višje stopinje na nižjo; takó bi lepa Levstikova »Naša vas« (III., str. 4.) sodila v prvi zvezek, za to stopinjo pa bi bila vredna, da se vzprejme v kanon.

Istemu zlu, katero si je g. izdajatelj sam oprtil na hrbet, pripisujem tudi ta nedostatek, da je zabredel časih, dasi ne takó često, v nasprotni ekstrem, da je segel previsoko ter vzprejel poezije, ki gotovo presežajo obzorje srednje nadarjenih učencev dotične dóbe. Dva primera, ki sta mi ravno prišla pod roko! Da bi razumeli prvošolci globlji zmisel svetobolne Stritarjeve »Jeseni« (I., str. 33.), tega se pač ni nadejati; takisto, mislim, je pač malo tretješolcev, katerim bi mogel učitelj z užitkom in pridom čitati Aškerčevo: »Čašo nesmrtnosti;« jaz bi jo prihranil petošolcem.

Isto, ravnokar grajano krivo ravnanje se ponavlja tudi v prozajiskem delu čitank. Prelahka berila opravičuje g. izdajatelj sam takó-le: »Ker je knjiga namenjena za vse srednje šole, kjer se poučuje slovenščina kot obvezen učni predmet, gledal sem posebno na to, da podaje zraven daljših in težjih tudi precejšnje število kratkih, in sicer prav lahkih sestavkov. Marsikomu se bodo taki spisi v čitanki za drugi razred zdeli prelahki in nepotrebni, toda z njimi sem, kakor upam, ustregel onim, ki poučujejo v takih srednjih šolah, kjer niso slovenski učenci dobro vešči svojega materinega jezika.« — Kot primer berila, pretežkega stopinji, kateri je namenjeno, naj navedem Pleteršnikovega »Perikleja« (II., str. 79.), pokojnega Žvaba »Iz življenja Ivana Popoviča« (II., str. 146.) in Fr. Wiesthalerja »Rimska država pod prvim cesarjem« (II., str. 171.).

Med razgovorom o Tomšičevih »Dragoljubcih« je napisal Stritar tudi te-le besede: »Moralna povest bodi po istih zakonih izmišljena in zložena, kakor vsaka druga, ki nima pedagoškega namena. Mladi bralec naj ne vé takoj, kam meri pisatelj sè svojo povestjo, da mu hoče kakor oslajeno grenko zdravilo vriniti ta in ta nauk. Še tega ni treba, da bi si bil mladi

¹⁾ Pr. »Prvo berilo in prvo slovnico« A. Razingerja in A. Žumerja (V Ljubljani, 1888) na str. 56. in »Veselega pastirja« istod na str. 30.

bralec, prebravši povest jasno v svesti, česa se mu je učiti iz nje, kaka nica je zavita vanjo; da mu je le pisatelj znal pravo struno v srci zadeti, za drugo naj ne skrbi. Čisto nepotrebno pa je tisto moralizovanje v povesti sami, kakoršno se tako pogosto nahaja. Pisatelj kaže s tem, da nima pravega zaupanja v svojo moralno povest; tak pisatelj me spominja tistega vaškega umetnika, ki je bil naslikal podoba nad vrata gostilni, da bi pa za gotovo vedel vsak človek, kaj predočuje ta podoba, zapisal je pod njo: To je petelin. (Zbrani spisi V., str. 330.). Oberoč podpišemo to obsodbo tistega usiljivega moralizovanja, kakor tudi tiste simbolike v umetnostih, o kateri govori Stritar istod nekoliko dalje (Zbrani spisi V., str. 336.). Ako pa je že zoperna moralizovalna pripoved, to je še veliko mrzkejša didaktika in alegorija v poeziji, in to toliko bolj, kolikor vzvišena je nad prozo poezija, najvišja izmed vseh umetnostij; v pravi poeziji zanjo ni mesta; ona je degradacija in profanacija prave poezije.

V. Bežek.

(Dalje prihodnjič.)

K tretjemu sešitku Wolfovega slovarja.

(Dalje.)

drūždžiti = družgati mečkati, n. pr. krompir. — *drvocēp* m. mesto, kjer se drva cepajo. — *drvocēpina* f. die Abfälle beim Holzhacken. Mirkloušič izb. 113 vu nju nameče se drvocēpine. — *drvodēlavec* = drvodelec. Vranič rob. 1.70. — *drvodēlski* adj. Vranič. — *drvored eda* m. die Allee. Vranič rob. 1.140 nastavil je sēnčne drvoredē. — *drvorēzec* m. = drvorēz. Matakovič 1.442 zrok ima drvorezec statuarius. — *držālček* m. der Fruchtstiel Mitterpacher morv. 39 list za držālčekē odtrgan. — *držālčica* f. = držālček. Mitterpacher morv 29 onda pri držālčicah liste pazljivo vzemi. — *držālek* m. = držālček, Mitterpacher morv. 40 to kukci vse do držālkov požeru. — *držitēljica* f. katera drži, Mulih pos. 1418 treznost je prejetoga navuka držitelica. — *držljīvost* f. die Fassbarkeit Reš 179 kruto se vkanjemo vu držljivosti mest: mogu ova više prijeti neg mi štīmamo. — *dūhen hna* adj. Reš 125 blaznosti i špotnice proti bogu jesu vihri peklenski, a sapa naj tenčeneša i naj dubneša oveh blaznostih i špotnic vihrov vu čem stoji? — *dūmeti* dumim = čubeti. — *dūmiti* = momljati. — *duplējka* f. puška z dvema cevēma. — *dupli* adj. doppelt Habd. ad 849 i. t. d. — *duplōnčica* f. *duplōnka* f. zweiläufige Pistole. — *dūplit* adj. indecl. doppelt. *dūplitēna* doppelt, oboje navadno in tudi v knjigi pri Zagrebci, Šimuniči, Matakoviči. — *dūrkati* = treskati, stossen. — *dūrniti* dūrnem pf. ad durkati. — *dūsiti* dūsim = ščevāti hetzen an-

Sketove čitanke I. — IV.

(Dalje.)

Da pa poezijo z didaktiko vprezajo pod jeden jarem zlasti pesniki srednje in zadnje moke, to je povsem umevno; obupavši, da bi ideja, po njih mnenji plemenita, a utelešena po njih okornih rokah v dosti neplemenito obliko, našla pot do naših src, zaključijo svoj spevek s poučnim mazilom, s tistim »fabula docet«, liki ónemu mojstru-skazi, ki je završil svoj zmazek s podpisom: »To je petelin«.

Žal, da se je prof. Sket obilo, preobilo okoristil s tis tim pesništvom didaktičkega kroja, ki je nekda j pri nas cvelo takó bujno. Ker je dovolj in preveč takih poezij z didaktičkim konjskim kopitom, ki ti ob konci mahoma izbije vse poetiške iluzije, v katere te je morda zazibal njih začetek, vsaj v prvih dveh zvezkih, tedaj iz njih ne navedem primerov, dokler nisem prisiljen. Pač pa naj seznanim čitatelje s primerom iz tretjega zvezka, ker je jako značiln za te vrste poezijo. Iz »Novic« je vzprejet III., str. 31. neimenovanega pesnika »Mlin«. Začetek nekaj obeta:

1. Po rakah jo dere,
V kolesu šumi;
Jih vzpenjena pere,
V krog žene, vrti.

Sicer ni povedano, kaj »dere« i. t. d.; toda to že vsi vemo, da je voda. Tudi naslednje tri kitice niso ravno napačna slika vaškega mlina:

2. Ko blisk se kolesa, Lopate vrté, Odmeta, otrasa Val iskre vode.	3. Kaj v mlinu ropoče, Razgraja, bobni? Kolo, glej, tam vroče V krog kamne podi.
4. Spod kamnov pa moka
Se bela kadi,
Koló jih brez stoka
Okrog ne vrti.

Toda idiliško sličico nam kruto razdere — mlinar s prozajiškim, dasi morda hvaležno-pobožnim vzdihom:

5. In mlinar na skali
Pregleda svoj dom
Ter kamnov tek hvali:
»Bog, stradal ne bom!«

A zadnja trohica nedolžne poetiške iluzije se ti razprši, liki vodena pena na mlinskih kolesih, v zadnjih treh kiticah. Zakaj iz teh zvemo, da neznan pesnik pegaza nikakor ni zajahal zategadelj, da bi nam podal prijazn, najsi oskromen obrazec mlina, toli hvaležnega predmeta i pesnikom i slikarjem, temveč da je imel višji zmoter pred očmi:

6. Al' voda šumeča Ni živa mladost? Moč tvoja cveteča Iskrena krepost?	7. Kdor moč prav obrne, Ko vroča kipi Ta lakot (!) odvrne Star v sreči živi.
8. Pod težo kdor stoka, Ki tare moči Glej, s trenjem le moka Se pridna stori!	

Kdor misli, da mladino le za las poboljšajo take pesmi vzpričo svoje didaktiške zabeli, ta se kruto vara; neče ali ne zna se zamisliti v svoja mlada leta, ko je sam sedel na šolski klopi; položi naj roko na srce in naj odkrito prizna (kakor je storil Stritar gledé Krištofa Šmida na ónem mestu, kjer ocenjuje Tomšičeve »Dragoljubce«), kakó iz dna svoje duše so tudi njemu mrzeli vsi didaktiško pomaziljeni spisi, tiste Krummacherjeve parabole navzlic jezikovni krasoti, tiste Herderjeve legende v okorni obliki brez stikov; in ni li morda tudi on sam čital Krištofa Šmida takó kakor Stritar in vsi mi drugi: povest nam je bilo jedro, vpletena pobožna premišljanja pa grenke luščine in trde lupine; jedro smo pojeli, a lupine in luščine smo zavrgli.

Kakor v poeziji z didaktiko, takó je prof. Sket v prozajiskih oddelkih, zlasti v I. zvezku, preveč zabredel na stran-potico, pretirujé nekovo sicer popolnoma upravičeno načelo. Gotovo, da nihče ne ugovarja g. izdajatelju, ko poudarja v »predgovoru« prvemu zvezku, da se je oziral tudi na zabavno berilo ter uvrstil med poučno in pripovedno berilo tudi »šale in humoreske«, ki so mladini tolikanj priljubljene. Ali tudi izbiraje in uvrščujé šaljivke in smešnice, ne bi bil smel ni za trenotek pozabiti ónega višnjega gesla: »V čitanke sodi samó plemenita vsebina v plemeniti obliki«!

Dasi je humor neznan v prvotni národni poeziji indoevropskih národov,¹⁾ vendar menda nihče ne tají, da so šaljivost in smešljivost, dovtipnost in šegavost, da, celó satira in ironija dragocene primesi umotvorom resnobne muze. Zlasti zdrav humor je tembolj neprecenljiv, čim menj ga je najti, vsaj pravega. Toda poleg vse svoje neprecenljivosti so óne primesi vedno le primesi, to, kar so jedém začimbe ali belila. Kakor jed najlože pokvariš, ako jo zasoliš, takó ti je pisatelj najprej neslan s slabim dovtipom in nerodno šegavostjo. Od šaljivosti in dovtipnosti pa do neslanosti in surovosti je samó droben korak, in namerjana humoreska se ti prevrže v pusto burko.

²⁾ O humorji v národnih pravljicah primeri Gr. Kreka »Einleitung in die slav. Literaturgeschichte« str. 779. sled.; na mestu rečenem (str. 779., opazka 2.) se tudi presoja s pravim merilom Vuka Vrčevića »Srpske narodne pripovijetke ponajviše kratke i šaljive« (u Biogradu 1868), s katerimi se je nekoliko okoristil tudi prof. Sket.

Kot mrzke in deloma celó surove burke brez plemenite misli sem si zabeležil v čitankah ta-le berila: v prvem zvezku: »Kako se je Ivan učil latinski« (str. 47.); »Zviti kmet. Po hrvatskem« (str. 54.); »Opeharjeni kmet«, iz »Vrtca« (str. 65); »Kmet in prorok« po »Vuku Vrčeviću«¹⁾; »Prigodki iz hroščevega življenja« (str. 131.); »Kako je Pavliha kukca prodal« (str. 160.); iz II. zvezka: »Škratelj« (str. 109.); »Kako je preganjal birič Jurij kolero« (str. 163.).

V. Bežek.

(Konec prihodnjič.)

¹⁾ Resice je staviti na rovaš prof. Sketu.

L I S T E K.

Vabilo slovenskim pisateljem. Leta 1892. v Ljubljani umrši trgovec g. *Anton Knez* je v svoji oporoki postavil „Slovensko Matico“ za svojega dediča ter ji naročil, naj iz dohodkov njegove ustanove izdava ceneno zabavno in poučno knjižnico, v kateri naj bi se tiskali v strogo národnem duhu, na podlagi katoliške vere, toda slobodomiselnem zmislju pisani spisi.

Ker Matica namerja letos pričeti z izdavanjem Knezove knjižnice, obrača se s tem vabilom do vseh slovenskih pisateljev, prijazno jih proseč, da bi jo v ta namen blagovoljno podpirali ter ji poslali primernih spisov.

Dasi Matica razven prevodov rada vzprejme vsak daljši ali krajši izvorni spis, ki se ujema z ustanovnimi določili, vendar poudarja, da bi ji sosebno dobro došle zlasti povesti, poljudno pisane v prvi vrsti srednjemu stanu namenjene razprave zemljepisne, zgodovinske in prirodoznanske vsebine, životopisi, popotne črtice, slike iz domoznanstva in sploh vsakovrstni spisi, če le ugajajo zgoraj navedenim pogojem. Tiskovno polo bode Matica pisateljem plačevala po 24–40 gld.

„Slovenska Matica“ sicer rada vzprejme vsak primerni spis, kadarkoli se ji pošlje, vendar prosi slovenske pisatelje, da bi vsaj do dné 1. julija t. l. blagovoljno poslali rokopisov, o katerih želé, da bi bili tiskani v I. zvezku Knezove knjižnice.

V Ljubljani, dné 15. svečana 1894.

Za predsedništvo „Slovenske Matice“:

Fr. Levac,
predsednik.

Evgen Lah,
tajnik.

Izvestja muzejskega društva so nastopila že svoj četrti letnik. Prvi letošnji sešitek prinaša najprej članek »Grobišče pri Sv. Luciji blizu Tolmina«, v katerem prof. *S. Rutar* podaja najvažnejše rezultate Marchesettijevega kopanja pri Sv. Luciji; nató priobčuje *Ž. Pečnik* črtico o kranjskih gradiščih, arhivar *A. Koblar* pa nadaljuje svoje »Drobtinice iz furlauskih arhivov«. *Dr. J. Ev. Mauring* poroča o utemeljitvi mesta Višnje Gore in prijavlja izvorno ustanovno listino, ki je shranjena v višnjegorskem arhivu. »Mali zapiski« imajo mnogo zanimljivih beležek; rubrika »Slovstvo o domoznanstvu slo-

Sketove čitanke I. — IV.

(Konec.)

Že v lanski razpravi o čitankarskih teorijah smo dognali, kakó se i naše instrukcije i najiminitnejši čitankarski teoretiki ujemajo v tem, da se nemškimi čitankam v obče in sicer tudi za nižje gimnazije izbiraj snov samó iz nemškega slovstva (glej »Zvona« lanski letnik str. 501.). Videti je, da se načeloma s tem poglobitim postulatom strinja tudi prof. Sket. Zakaj v predgovoru prvemu zvezku piše: »Slovenska čitanka bodi naši srednješolski mladini ona knjiga, iz ktere se uči ceniti svoj materin jezik in spoznavati cvet domačega slovstva«. In nekoliko dalje veli: »Slovenska čitanka naj razširja učencem obzor njihovega znanja, kaže jim milino in lepoto materinega jezika ter odpira zaklad njegovega slovstva«.

Temu načelnemu priznanju pa nasprotuje dobršno število prevodov, vzprejetih v čitanke. Da se nam ne bode očitalo dosledničarstvo (pedantovstvo), naj takoj opomnimo, da semkaj ne vštevamo Levstikove legende »Živopisec in Marija« (Čit. II. str. 17. in 18.); dasi je vzrasla iz Platonove »Legende«, vendar jo radi priznamo kakor Levec kot samostojno delo Levstikovo; niti nam ni tukaj na misli Levstikov »Srčen deček« (Čit. I. str. 5. in 6.), dasi spominja Fr. L. Stolberga pesmi »Lied eines deutschen Knaben« in ga prof. Levec v Levstikove zbrane spise ni vzprejel. Tudi Holzapflejevi pesmi »Na posipu hudega grada«. (Čit. III. str. 179.) ne bi zabranili poti v čitanke zató, ker jo je bržkone provzročila Matthissonova »Elegie, in den Ruinen eines alten Bergschlosses geschrieben«, ako bi le sicer bila vredna, da se vzprejme v čitanški repertoar. Takisto se popolnoma strinjamo s tem, da se je priobčila v drugem zvezku na str. 49. in sl. vsebina »Odiseje« po Starétovi »Občni zgodovini«; saj je le-tá sama gotovo ne malo delo našega národnega slovstva, saj so se Homerja polastile vseh omikanih národov literature ter si ga prisvojile, bodisi v prevodih, bodisi v posnetkih. Niti se ne upiramo, da se je prof. Sket oziral v čitankah na národno slovstvo srbsko; saj je le-tó najsorodnejše našemu, in kar je prva reč, pristnejše in menj pokvarjeno nego naše. Samó ni pozabljati, da nam je srajca bližja negoli suknja; naj se torej srbske inačice priobčujejo samó tedaj (zlasti je to umestno v »poetiki«), kjer s svojo starodavnostjo in izvirstnostjo gledé vsebine in oblike uspešno pojasnjujejo in spopolnjujejo že oslabeledo in medlo tradicijo slovensko. — Tudi ne ugovarjam »Babici«, ki je po Cegnarjevem ljubkem prevodu skoro že národen umotvor, katerega še premalo izkoriščamo.

Na vso moč pa se moramo upreti v čitankah golim prevodom, zlasti prozajiskim, tedaj, kadar se nam podajajo kot izvirniki, podpisani kakor le-ti z imenom tobožnjega pisatelja. Kakšne misli se menda usiljujejo slovenskemu dijaku v poznejših letih o ceni našega slovstva in o verodostojnosti naših pisateljev (?), ko se, čitajoč pozneje dotičnih slovenskih prevodov grške, nemške in druge izvirnike, uveri, da so ga hotoma ali nehotoma vodili pri slovenskem pouku za nos. Človek bi dejal, da so vendar že prešli tisti časi, ko so našega očeta „Triglavana“ (glej Stritarja „Zbrane spise“, zv. VI., str. 1. in sl., zlasti str. 31.) duševnim potrebam ustrezali Baltazar in drugi nepošteni Triglavanovi sinovi z literarnim tatinstvom, čegar sledovi se še dandanes polagoma spravljajo na dan. Toda varal bi se, kdor bi gojil takó preprosto vero; še dandanes se nahajajo Baltazarji. In kar še sosebnó zlobno dela njih početje, je to: ko si Triglavana samega, kateremu so se v tem venderle že odprle oči, ne upajo več slepiti s svojimi „Popotniki“ in nemškimi „Rožicami“ in drugimi nauzmanimi cvetičicami,¹⁾ usiljujejo svoje ukradeno blagó najmlajšim in najnežnejšim sinovom Triglavanovim. Govorimo naravnost! Drugih velikih narodov najboljši vzgojeslovci so uverjeni, da je to, kar je v slovstvu najboljše, za mladino komaj dobro dovolj; pri nas pa so nekaterniki te misli, da je za mladino vse dovolj dobro: kamen namesto kruha, kača namesto ribe, vsaj menijo, da se nevedni mladini lahko ponudi prevod kot izvirnik.

Iz zabavnika za mladino je vzprejetih v čitanke nekaj prevodov, ne da bi bili zaznamenovani kot taki, in sicer takih prevodov, katerih izvirnike pisatelj teh vrstic dobro pozná, in katerih je nekaj vzprejetih celó v nemške čitanke, ki so uvedene po naših srednjih šolah; n. pr. „Rudolf Habsburški in pekarica“ (I., str. 67.); „Cesar Jožef II. in uradnik njegov“ (I., str. 77.); „Cesar Jožef II. pri plugu“ (I., str. 137.); „O smrti Ivana Stojkoviča“ (I., str. 164.). — Ker pa nahajam baš iz tistega slovenskega zabavnika priobčenih toliko sramežljivih prevodov, drznem si posumnjati tudi o izvirnosti vseh drugih prozajiskih beril, vzprejetih iz istega zabavnika, zlasti n. pr. o „Liščku“ (II., str. 65.), ki sicer ni napačen, in o „Plemenitem delu uboge sužnje“ (II., str. 140.), v katerem je — bodi to mimogredé opomnjeno — vsekakor kriva transkripcija „Kinkon“ za španski „Chinon“. — Kot prevedene bi se morale označiti, ako se že vzprejmó radi lepega jezika, vse óne ezopske basni, ki so res

¹⁾ Odkod so „moje rožice“?

Na Nemškem tam so se razcvéle!

Še druge take vbóžice

Pri nas iz tuje so dežele!

Stritarjev „Drobiž“, št. 30.

zgolj prevodi; tu vse zakrivanje itak nič ne pomaga, ko učenci za nekaj let čitajo nemške (Lessingove) in grške izvornike (n. pr. »Popotnika in medved«, I., str. 94.; »Oslova senca«, I., str. 112.; »Sraka in pavovo perje«, II., str. 19.; »Kmet in njegova sinova«, III., str. 12.; »Lev in lisica«, III., str. 131.; »Krokar in lisica«, IV., str. 37.).

Svojo oceno čitank I.—IV. smo doslej skoro iz večine podpirali z vzgledi iz prvega in drugega zvezka. Že zgoraj smo priznali, da je viden napredek od prvega proti naslednjim. To nam že kaže na prvi pogled »kazalo« tretjega in četrtega zvezka, v katerem je zastopanih veliko menj »arhajstov«, a nekaj več naših najboljših pisateljskih imen. Res je sicer, da sem si v zadnjih dveh zvezkih imel zabeležiti z »obeliskom« menj beril in poezij kot brezpogojno nesposobnih za čitanke nego v prvih dveh; res pa je tudi, da je i v teh dveh zvezkih silno malo najti takega blagá, ki je absolutno, brez ugovora, pripravno za čitanke te dóbe, recimo naravnost klasiškega blagá, ki bi moglo biti jedro, okolo katerega bi se dal kristalizovati naš bodoči kanon.

Poleg mnogih nedostatkov, katere nam je bilo očitati v tej splošni oceni čitank I.—IV., pa ne smemo zamolčati, da so nam prilično močno ugajale bogate zbirke pregovorov, nanizanih pod različnimi gesli; tu je nabranega res obilo klenega zrna, izmed katerega bi trebalo le tu pa tam izpihati kake pleve; vrhovate kopice se s tem ne bi znatno izmanjšale, izdatno pa bi se povečala njih notranja vrednota. Tudi izbiralcu tega drobiža ni smeti pozabiti vrhovnega vodila: »Plemenita vsebina v plemeniti obliki.« —

Dovolj tega prereševanja; prav resnično nam je žal, da smo nasuli takó bore malo fino sipe, porabne za zidanje, za bodočo zgradbo boljših čitank, a večja množina nam je ostala kot predebel grušč in gramoz na kritiških rešetih ali sitih. Vest bi me na vso moč pekla pri tem početji, na prvi pogled herostratovskem, ako ne bi bil živo uverjen, da so bila moja rešeta skrbno izbrana, njih vitre pravšne in v pravšni meri vsaksebi položene, njih luknjice niti preširoke niti preozke.

Sklenimo! Saj smo itak že čuli očitaje, da smo predolgo peli jedno in isto »vižo« (o čitankarskih aksiomih v lanskem »Zvonu«), in to od strokovnjaške stranke, katera sicer tudi ni nikakor zadovoljna s prof. Sketa čitankami ter me je celó povabila, naj v zadrugi ž njo pomagam sestaviti nove čitanke, najprej za višjo gimnazijo. Toda pomisli naj tista stranka, da mi je bilo treba, ustvariti si najprej kolikor možno objektivno trdno stališče, iz toliko in takó različnih in protivnih si čitankarskih nazorov in načel izbrati óna, ki so vzvišena nad vsako dvojbo ter ja vzpostaviti kot

nepremične aksijome. Ocena, ki sloni ob teh, že ni več subjektivna kritika, ampak je iz njih abstrahovana kakor matematiški stavki.

In uprav z matematiško strogostjo naj izvedem iz teh aksijomov še jedenkrat čitankarski program, z matematiško kratkočo naj ga stisnem v dva, tri stavke in naj ga tu pribijem slovenskim čitankarjem v porabo.

1) Pri preosnovitvi čitank bode treba še jedenkrat pregledati prav v ta namen vse slovensko slovstvo od Vodnika do denašnjega dne ter izbirati iz njega, poleg pedagoških ozirov nepremično se držeč gesla, da čitanke smejo obsezati samó plemenito vsebino v plemeniti obliki.

Že više smo izrekli utemeljeno prepričanje, da bode bira iz starejših pisateljev, izimši Prešérna, silno uborna; celó naravno je in ob sebi umevno, da se pretežna večina gradiva nabere iz naših zaprešérnovih klasikov: iz Levstika, Stritarja, Jurčiča, Erjavca, Gregorčiča in Aškerca. Takó bodo naše čitanke tudi, kar je čisto prav, pristni odsevki naših slovstvenih odnošajev in verna zrcala — mikrokozmi — našega slovstva. Klasiška dela tujih literatur, katerih se smemo po izvrstnih udomačenih prevodih lastiti prav takó kakor se Nemci Shakespeareja (gl. „Instrukcije“ str. 99. spodaj), načeloma niso izključeni (Cegnarjev - Levstikov „Valenštajn“!) Prevelike jednoličnosti se ni bati, tudi tedaj ne, ako bi se sestavile vse čitanke iz samih najnovejših klasikov, recimo cel zvezek iz samega Erjavca in Gregorčiča; saj bi se močno približali s tem J. Schmidta idejalni jednoviti čitanki (glej lanski „Zvon“, str. 502.). — Ako bi se po teh načelih nabralo štiva menj, nego ga je v Sketovih čitankah, to nič ne dé; bolje da čitajo učenci malo, toda klasiških del desetkrat, nego desetkrat večjo množico srednjih izdelkov po jedenkrat. — Ako se preosnovatelju čitank posreči, pridobiti naše še živeče klasike za to, da spišejo ali zložijo kàj nalašč za čitanke, smejo to zmatrati za največjo pridobitev. Naših pisateljev in pesnikov pa ne bodi sram, pisati in pevati „in usum delphini“; prepričani naj bodo, da to, karkoli storé naši mladini v prid, storé v prid národu. Nenavadna je sicer ta pot, da bi prehajali umotvori iz čitank v slovstvo, namesto narobe, pa nič ne dé; a nikakor se ne bi smelo ustopiti od načela, da se tista ad hoc pisana berila in takšne poezije sodijo z istim strogim merilom, katero se je uporabljalo pri izbiranju drugega štiva.

2) Takó nabrano gradivo — najboljše blagó, kar ga vzmoremo — razdéli se potem po obče priznanih pedagoških ozirih na skupine, prikladne starostnim dôbam učeče se mladine.

S tema dvema točkama je najtežji del čitankarjevega posla zvršen; zakaj kakó se razvrsti štivo v vsaki posa-

mezni skupini, s tem se čitankarju ne treba mnogo glave beliti, ako se ravná po Neumannovem načelu. Ako pa s glavo ubija z umetnimi razdelitvami, osnovanimi na sezonskih, etiških ozirih in ozirih na druge učne predmete, slobodno mu; ali jaz vsaj mu ne vem za to ni najmanjše hvale, temveč mu kličem s Svetim pismom: „Marta, Marta, mnogotere skrbi si delaš; samó jedno je potrebno: Plemenita vsebina v plemeniti obliki!“

To so čitankarski aksijomi, in na te aksijome se bode ozirati odslej sleharnemu izdajatelju ali popravljalcu slovenskih čitank za nižje srednje šole, tudi ónemu gospodu slovenistu, ki me je povabil na skupno izdelovanje novih čitank, bodisi, da bode sam ali pa s kom drugim hotel izdajati konkurenčne čitanke; prezirati jih tudi g. prof. Sket ne bode smel pri novih natiskih dosedanjih čitank. Da bodo le-óni takó imeli celó drugačno lice, in da bodo cele nove knjige, to naj ga nikar ne plaši. On si je že doslej pridobil za slovensko šolsko knjištvo obilo zaslug, katere smo poudarili že v začetku te razprave, omenivši velik napredek od „Cvetnikov“ do „Čitank“; in njega zopet po našem oskromnem mnenju dosedanje izkušnje izmed vseh slovenskih šolnikov najbolj usposablja, da zadosti tudi novim terjatvam, katere smo dvignili mi. Da so se pa dvignile od druge strani, da se mu skoro usiljujejo, to se mu bode morda zdelo za malo. Ali g. izdajatelj naj pomisli, da več očij več vidi; prepričan bodi, da bi i mi radi sveto služili domovini sveti; in — izvestno nam oprostí od srca!

V. Bežek.

K tretjemu sešitku Wolfovega slovarja.

(Dalje.)

fäntnik m. der Rächer, Krajačević. — *fantovanje* n. = fančenje. Habd. ad. 1002. — *färkaš* m. ime psu (iz madj. volk.). — *fegati* objurgare Habd. ad. 1022 potlam začmu se fegati i karati; i v slovarji. — *feletár* m. subauriga Habd. slov., ad. 845 imaš lovase, kočíše, feletare, katančiče, hrani je. — *fertuh* m. iz nemšk. Vortuch Škvorec. — *fertun* m. = fertuh, Švagel 1.50. — *festinga* f. die Festung. Zagrebec, Švagel. — *ficko* m. ime konju. — *ficlati* schnitzeln. — *fijučkati*, kamen takó zagnati, da brčí; takó brčati je fijučkati. — *fikati* govoriti *fi*, pfui. Habd. ad. 673 začel se je burkati, phikati i govoriti, da ne sram bilo onoga ki . . . — *fileki* m. pl. neko jelo, iz nemšk. — *filér* m. ein Heller (novec). Krajačević, Habledič i. t. d. tudi ogr. Kúžmič Mikl. 65 dokeč ne plačaš slejdnjega filejra mat. 5.26. —